

Др РАДОСЛАВ РОТКОВИЋ

CINEMATOGRAFIA ANCILLA POLITICAE

Ништа није толико шкодило филму у овим источним земљама наводног народног социјализма, колико Лењинов комплимент да је "филм најважнија умјетност". А та мисао и није била много нетачна, прије појаве радија и телевизије. Сви који су, у име друштва, одлучивали или писали о филму или су цитирали ову Лењинову мисао или су о њој водили рачуна. Истина, и у демократским земљама постојале су и постоје комисије које одобравају филм. И званична талијанска телевизијска мрежа (RAI) обавјештава нас прије пројекције некога филма да се његово гледање препоручује "solo ad un pubblico adulto". Но то је опрез моралне природе по којем је била ограничена дужина пољупца, чаршав између њега и ње у кревету морао је да буде удубљен, да се види да им се под њим не додирују тијела. А друштвени проблеми у филму су третирани слободно. У нас је, међутим, управо друштво жељело да пропагира себе преко филма и да се заштити од критике која је постепено продираола, додуше прво кроз документарни филм који се види само на фестивалима! О кинематографији је бринуо најприје Комитет за кинематографију (1946) а затим Савјет за позориште, филм и књижевност (1951), последице којег су филмска предузећа добила своје филмске савјете. А ови су савјети одобравали и сценарија и готове филмове.

Показаћемо на три примјера како је то функционисало. Прије него је "Ловћен-филм" разграно своје везе са иностранством, јавила се могућност да се преко једнога финансијски повољнога пројекта и озбиљнога филма изађе у свијет. Прилика ријетка и драгоцјена. Радило се о екранизацији Казанцакисовога романа "Поново распети Христос". Страни продуцент је установио да су пејсажи

Крита (на коме се одвија радња) и Црне Горе слични; да ми имамо способне филмске раднике и статисте, и да је то све код нас јефтиније. А прописи су били такви да је филм рађен у копродукцији могао да добије и статус домаћег филма, ако се у њему обезбиједи 50% ауторског тима. Странци су овђе долазили са сценаријем, режијом, музиком и монтажом а ми бисмо дали директора или кодиректора филма, директора фотографије, сценографа и одређен број глумаца за разне па и важне улоге. Али, чим су новине јавиле за овај пројекат, почели су да зврје малобројни али многомоћни телефони. "Што ово спремају ове филмације?" зборило се у слушалице. "Оће да шире религиозну пропаганду! Зар они не знају да је религија опијум маса?" А они који су ово зборили нијесу чак ни знали да се та парола налази раширена и изнад улаза у кијевску Печерску лавру. И одбијен је пројекат, због помена Христа на наслову! Касније, додуше, филм, који је, наравно, направљен, купљен је и прегледан па је добио и оцјену 4+, и са том четворком плус ми смо махали као са опоменом члановима Савјета да не праве сличне грешке. Али није помагало.

Знате како је бивша Југославија оставила у Црној Гори, приликом бјеганије четрдесетпрве, стотине килограма динара. Кад се народ дочепео тијех пара није знао што ће с њима. Куповао је мртвачке сандуке, које је било лако направити, али и бицикла, којих није било него два у цијелој Никшићу. Чобан би ставио хиљаду динара под каменчић на цести и кад би неко наишао, а крва прешла у туђе, он би, не дижући се из лада под дрветом, викнуо пролазнику да узме ону хиљаду динара и врне му краву да не чини штету. И Ратко и Вељо су то схватили као грађу за филмску комедију, које није било. И подстицан свакога дана од Веља, Ратко је писао сценарио на кутијама "Херцеговине" која је имала чисту задњу страну. Једнога понеђељника видим ја у Централној библиотеци, ђе је Ратко био директор, на столу дактилографкиње Мартиновићке десетак кутија сложених као солитер у маломе, и нумерисане. "Што је ово?" питах. "Сценарио за филм", вели она. "Па откуд оволико кутија?" "Била је субота и неђеља", вели она. "Накупило се". Послије дође Вељо да контролише докле је Ратко стигао и да чита и да неку сугестију. Мање би Ратко написао да га није Вељо боцкао свакога дана. Завршио се сценарио, допао се Леку, умножен за Савјет. Савјет режи. "Нијесу се за ове паре куповали само мртвачки сандуци", вели директор банке. "Куповало се и оружје за устанак!" "Чекајте, људи", вели Леко, осјетивши опасност, "једно је комедија а друго устанак. О устанку ћемо правити други филм! Немојте да мијешамо комедију и епопеју!" Није помогао ни Ратко. Узалуд прискаче Вељо. Савјет брине о интересу друштва а друштво, преко своје трансмисије у Савјету, тражи да се

прикаже и устанак! Тако је, додуше Љуба Тадић добио улогу активисте који припрема устанак, али је филм изгубио на својој жанровској чистоти. Но и поред свега тога сценарио је награђен, у Пули, филм "Зле паре" је 1956. стајао високо у свим анкетама; добио је похвале и од критике а представљао је Југославију у Карловим Варима 1957. А како би комедија била убојита да у њој није било пушака?

Трећи примјер је документарни филм Бошка Бошковића "Каменом заробљени". Читао ја роман Цека Лондона "Долина мјесеца", у којему он описује наше Далматинце, па и Конављане, и помиње нека мени позната презимена. Ови су Далматинци у Калифорнији причали како су у родноме крају носили кошарама земљу у дочиће и тако отимали голоме кршу мало по мало земље, да имају ће што посадит. И тако уз причу у ходнику и бифеу јави се спонтано идеја да направимо документарни филм о животу у овоме нашем кршу. То је Бошко узео да припрема. Међутим, први проблем нашли смо у закону о козама. Забрањене козе, као и за вријеме Аустрије, 1870. и озеленио крш. Доста смо бензина потрошили док нијесмо нашли парче голога крша, да може да испуни један укочени тотал. А онда је требало инсценирати то ношење земље у вреће и кошаре да се направи неки дочић. Па смо пустили кишу из шмркова да ноћу, кад је видик скученији, и раширен само рефлектором, прикажемо како невријеме односи ону земљу. И све је то, донекле измонтирано, гледао Савјет, да одобри прије него се филм заврши. А Савјет опет режи. "Зашто ови људи живе у кршу? Ђе је ту индустријализација земље?" И није помогало увјеравање да је неко ипак морао да остане на селу; да ће их и филм опоменути да крену у град... Морали смо доснимити сцену како сеоски учитељ води три момка у свијетлу будућност, у град (Титоград) који се назирао иза њих, снимљену на Кокотима. Отишли су ти момци ка бетону и диму и флуору из КАТ-а (садашњега КАП-а) који разједа кости па зато и имамо толико бескичмењака, на задовољство чланова Савјета који су сматрали да су заштитили такозвано Друштво, потпуно равнодушни према чињеници да су нагрдили филм!

Ето како је кинематографија слушкиња политике.

Radoslav Rotković

CINEMATOGRAFIA - SERVA DELLA POLITICA

L'autore era direttore artistico, vuol dire dramaturgo di un' impresa cinematografica montenegrina a Budua ("Lovćen-film") e racconta, in tre puntate, come si è svolto il ruolo della politica in una prassi cinematografica.

Il primo esempio. Il progetto "Gesù, di nuovo crocifisso", secondo il celebre romanzo di Nicos Casanzakis, non poté essere realizzato in coproduzione fra una ditta straniera e Lovćen-film, perché nel titolo si accentua Gesù. Era nel 1958.

Secondo. Crollando la Jugoslavia per soli 17 giorni, nel 1941 il suo Governo si ritirò attraverso il Montenegro verso la Grecia, portando con se varie cose importanti ed anche una quantità dell'oro e denaro. Ma siccome non avevano i aerei disponibili, sono fuggiti dal Montenegro verso Atene con un aereo solo, e non grande, portando i ministri ed i lingoti d'oro. Il denaro in carta stampata hanno nascosto in una grotta. E questo denaro, un giorno scoperto, provocò varie scene comice. La gente povera d'un tratto e diventata ricca ma non sapeva godersene, e non aveva cosa da comprare. Erano solamente due biciclette in città. Compravano le bare, ma una basta ad un uomo. Nessuno è sepolto in due bare! E così si è sviluppata l'idea di un film comico. E tutto andava bene finché la Commissione che approva le sceneggiature non ha fatto una conclusione: che per questo denaro improvviso, la gente comprava anche i fucili per l'insurrezione! Invano l'autore della sceneggiatura Ratko Đurovič, sia il regista Stojanovič spiegavano che è pericoloso mescolare un' epopea come l'insurrezione e una commedia delle bare, ma la Commissione era decisa e si doveva fare secondo le sue ragioni. Film è riuscito malgrado tutto, ma non tanto quanto sarebbe potuto essere distinto secondo le sue possibilità comiche.

Terzo. La gente nella montagna si è dimezzata. La gioventù è andata in città, ma lì rimane sempre qualcuno per faticare, lontano della civiltà moderna. Ed era appunto Jack London a descrivere questa nostra gente che porta la terra nei sacchi e canestri da un posto sassoso in uno più fertile e formare piccole particelle dell'orto o una vigna. E così si è girato un documentario su questa vita rurale faticosa, con una grande pioggia che porta via tutta quella terra morbida, portata con tanta fatica. E la Commissione domandò: "Perché questa gente non se ne va in città? E un sabotaggio dell'industrializzazione". Era invano tutto il racconto che appunto il documentario mostra l'inutilità di tanti sforzi rurali su terreni scomodi. Era necessario girare una scena aggiuntiva: che il maestro porta con se tre giovani in città, ben vista nel finale del documentario.

Questa politica, evidentemente, non aveva fiducia nell'uomo ed il suo regionamento autonomo.